

STEAM YONDASHUVI ASOSIDA O'QUVCHILARNING BADIY ASAR TAHLILI KO'NIKMALARINI BAHOLASH MEZONLARI

Abdullayeva Zilola Sabirjanovna,

mustaqil tadqiqotchi

ORCID: 0009-0005-0234-5189

E-mail: zilo1la25@icloud.com

Annotatsiya. Tezisdagi umumta'lim maktablarining adabiyot darslarida STEAM yondashuvi asosida tashkil etilgan badiiy asar tahlili faoliyatida o'quvchilarda shakllangan ko'nikmalarni baholash muammosi ko'rib chiqiladi. Tahlil ko'nikmasining tarkibiy komponentlari asoslanadi hamda har biri uchun uch darajali baholash mezonlari taklif etiladi. Rubrikali baholash vositasining tuzilishi aniq matn misolida ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: STEAM yondashuvi, badiiy asar tahlili, tahliliy ko'nikma, baholash mezonlari, rubrika, shakllanganlik darajasi, fanlararo integratsiya.

КРИТЕРИИ ОЦЕНКИ НАВЫКОВ АНАЛИЗА ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ У УЧАЩИХСЯ НА ОСНОВЕ STEAM-ПОДХОДА

Абдуллаева Зилола Сабиржановна,

независимый исследователь

ORCID: 0009-0005-0234-5189

E-mail: zilo1la25@icloud.com

Аннотация. В тезисах рассматривается проблема оценивания навыков анализа художественного произведения на уроках литературы, построенных на основе STEAM-подхода. Обосновываются структурные компоненты навыка анализа, для каждого из которых разработаны трёхуровневые критерии оценки.

Ключевые слова: STEAM-подход, анализ художественного произведения, критерии оценки, рубрика, межпредметная интеграция.

CRITERIA FOR ASSESSING STUDENTS' LITERARY TEXT ANALYSIS SKILLS BASED ON THE STEAM APPROACH

Abdullayeva Zilola Sabirjanovna,

Independent Researcher

ORCID: 0009-0005-0234-5189

E-mail: zilo1la25@icloud.com

Abstract. The thesis addresses the problem of assessing literary text analysis skills formed in secondary school students during literature lessons organized on the basis of the STEAM approach. The structural components of the analysis skill are substantiated, and three-level assessment criteria are proposed for each. The structure of an assessment rubric is demonstrated using a specific text example.

Keywords: STEAM approach, literary text analysis, assessment criterion, rubric, interdisciplinary integration.

Kirish. Ta'lim sifatini xalqaro andozalar asosida oshirishga qaratilgan strategik hujjatlarda o'quvchilarning amaliy ko'nikmalarini shakllantirish va ularning natijalarini shaffof mezonlar asosida baholash ustuvor vazifa sifatida belgilangan [1]. Ta'lim sifatini baholashning xalqaro tadqiqotlariga integratsiyalashuv jarayoni [2; 8] o'quvchi bilimni emas, balki amaliy vaziyatlarda qo'llay olish qobiliyatini o'lchashga bo'lgan e'tiborni kuchaytirmoqda. Adabiy ta'lim ham bundan mustasno emas: badiiy asar tahlili endilikda faqat matn mazmunini bilishni emas, balki uni tanqidiy idrok etish, dalillash va ijodiy qayta ishlash qobiliyatini talab qiladi.

So'nggi yillarda ta'lim amaliyotiga joriy etilayotgan STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) yondashuvi fanlararo integratsiya orqali o'quvchida kompleks kompetensiyalarni shakllantirishga xizmat qiladi [3]. Biroq bu yondashuvni adabiyot darslarida qo'llash amaliyotida uning natijasini, ya'ni o'quvchida shakllangan tahlil ko'nikmasini, qanday mezonlar asosida baholash kerakligi masalasi ochiq qolmoqda. Ushbu tezisning maqsadi – STEAM asosidagi adabiyot darslarida o'quvchilarning badiiy asar tahlili ko'nikmalarini

<https://conferns.com/>

baholash mezonlari tizimini ishlab chiqish va uni rubrika shaklida tizimlashtirishdan iborat.

Asosiy qism. STEAM yondashuvining nazariy negizini fanlararo integratsiya tashkil etadi; G.Yakman uni tabiiy-ilmiy va texnik tafakkurni san'at hamda gumanitar bilimlar bilan bog'lovchi yaxlit tizim sifatida talqin qiladi [3]. O'zbek adabiy ta'limi metodikasida tahlil jarayoni asarni idrok etish, talqin qilish va baholashning uzviy birligi sifatida qaraladi [5; 6], Bloom taksonomiyasining qayta ko'rib chiqilgan varianti esa bilish faoliyatini olti darajaga ajratadi, bunda tahlil, baholash va yaratish yuqori darajalarni tashkil etadi [4].

STEAMning har bir komponenti tahlilda o'ziga xos vazifani bajaradi: Science asardagi tabiat hodisalari va tarixiy-ilmiy kontekstni ilmiy bilimlar bilan qiyoslashni, Technology raqamli vositalar (aqliy xarita, infografika) yordamida tahlilni vizuallashtirishni, Engineering asar kompozitsiyasini "loyiha" sifatida qurishni, Arts illyustratsiya va sahnalashtirish orqali estetik idrokni, Mathematics esa she'riy vazn va syujetdagi keskinlik darajasini grafik shaklda ifodalashni nazarda tutadi. Baholash mezonlari tizimida bu beshala komponentning o'zaro bog'liq holda namoyon bo'lishi "Fanlararo bog'lash" mezoni orqali qamrab olinadi, qolgan mezonlar esa tahlil faoliyatining har qanday yondashuvga xos umumiy qismlarini nazorat qiladi. Shu asosda tadqiqot doirasida badiiy asar tahlili ko'nikmasining oltita tarkibiy komponenti va ularga mos baholash mezoni ishlab chiqildi:

- 1) Matnni idrok etish.** Asar mazmuni, syujeti va obrazlar tizimini to'g'ri, izchil tushunishi.
- 2) Talqin qilish.** Asar g'oyasi, badiiy detal va timsollarga mustaqil, asoslangan sharh bera olishi.
- 3) Dalillash.** Fikrini matndan olingan aniq misollar bilan asoslay olishi.
- 4) Fanlararo bog'lash.** Tahlilda tabiiy fanlar, texnologiya, muhandislik, san'at va matematika bilimlaridan o'rinli foydalana olishi.
- 5) Ijodiy mahsulot yaratish.** Tahlil natijasini vizual, raqamli yoki sahnaviy shaklda ifodalay olishi.

6) Refleksiya. O'z tahlili va boshqalarning talqinini tanqidiy baholay olishi.

Har bir mezon uch darajali shkala – past (reproduktiv), o'rta (qisman izlanuvchan) va yuqori (ijodiy-mustaqil) – asosida baholanadi (1-jadval). Olti mezon bo'yicha umumiy ball 6 dan 18 gacha bo'lib, 6-9 ball – past, 10–14 ball – o'rta, 15–18 ball – yuqori daraja sifatida belgilanadi. Rubrika o'qituvchiga baholashda obyektivlikni ta'minlaydi, o'quvchiga esa o'z natijasini tushunish imkonini beradi [7].

1-jadval

**STEAM yondashuvi asosida badiiy asar tahlili ko'nikmalarini baholash
rubrikasi**

Mezon	Past (1 ball)	O'rta (2 ball)	Yuqori (3 ball)
Matnni idrok etish	Mazmunni uzoq-yuluq qayta hikoya qiladi	Yordam bilan to'g'ri bayon etadi	Mustaqil, izchil tushunadi
Talqin qilish	Talqin qilmaydi	Oddiy talqin beradi	Original talqin yaratadi
Dalillash	Fikrini dalilsiz bayon qiladi	Ayrim misollar bilan asoslaydi	Aniq matn parchalari bilan asoslaydi
Fanlararo bog'lash	Boshqa fan bilimini qo'llamaydi	Bitta sohani yuzaki bog'laydi	Bir necha sohani mazmunli integratsiya qiladi
Ijodiy mahsulot yaratish	Namunani takrorlaydi	Namunaga o'zgartirish kiritadi	Original mahsulot yaratadi
Refleksiya	O'z ishini baholay olmaydi	Yordam bilan qisman baholaydi	Mustaqil, tanqidiy baholaydi

Amaliy qo'llanish. Rubrikaning qo'llanilishini Abdulla Qahhorning “Anor”

hikoyasi asosidagi “Ramz tilida gapiruvchi meva” loyihasi misolida ko‘rsatish mumkin: o‘quvchilar anor timsolining badiiy vazifasini aniqlaydilar (Talqin qilish), bu fikrni matndagi epizodlar bilan asoslaydilar (Dalillash), so‘ng topilmalar asosida raqamli infografika tayyorlaydilar (Ijodiy mahsulot yaratish). Faqat syujetni qayta hikoya qilgan guruh “Talqin qilish” mezonni bo‘yicha past, fikrini matndan misollar bilan asoslagan, ammo fanlararo bog‘lanishni sayoz o‘rnatgan guruh o‘rta, barcha mezonlar bo‘yicha izchil natija ko‘rsatgan guruh esa yuqori darajada baholanadi.

Taklif etilgan mezonlar tizimi o‘qituvchiga STEAM darsining ko‘p qirrali natijasini yagona tizimda baholash, o‘quvchiga esa baholash jarayonining shaffofligini ta’minlaydi [7]. An’anaviy “besh ballik” tizimdan farqli o‘laroq, olti mezonli rubrika diagnostik xususiyatga ega: u yakuniy natijani emas, balki har bir aniq ko‘nikmaning alohida shakllanganlik darajasini ko‘rsatadi, bu esa o‘qituvchiga individual yondashuv uchun asos yaratadi. Shu bilan birga, fanlararo bog‘lash mezonni asarning badiiy-estetik mohiyatini almashtirmasligi, faqat uni chuqurroq anglashga xizmat qilgan taqdirdagina yuqori baholanishi lozimligini alohida ta’kidlash zarur. Mezonlarning aniq ball chegaralari tajriba-sinov ishlari davomida sinf xususiyatlariga qarab moslashtirilishi mumkin [9].

Xulosa. STEAM yondashuvi asosida o‘quvchilarning badiiy asar tahlili ko‘nikmalarini baholash idrok etish, talqin qilish, dalillash, fanlararo bog‘lash, ijodiy mahsulot yaratish va refleksiya mezonlariga tayangan ko‘p komponentli tizimni talab qiladi. Taklif etilgan uch darajali rubrika bu ko‘nikmalarning shakllanganlik darajasini aniqlash, tajriba-sinov ishlarida natijalarni qiyosiy o‘lchash hamda o‘qituvchi faoliyatini takomillashtirish uchun ishonchli asos bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Kelgusi tadqiqotlar rubrikaning turli janr materiallarida (lirik, epik, dramatik asarlar) tajriba-sinov sharoitida tekshirilishi hamda o‘qituvchilar o‘rtasidagi baholash izchilligini o‘lchashga qaratilishi maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 29-apreldagi PF-5712-son "O'zbekiston Respublikasi xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi Farmoni // lex.uz.
2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrda 997-son "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qarori // lex.uz.
3. Yakman G. STEAM Education: an overview of creating a model of integrative education // Pupils' Attitudes Towards Technology (PATT-19) Conference Proceedings. – 2008.
4. Anderson L.W., Krathwohl D.R. (eds.). A Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. – New York: Longman, 2001.
5. Yo'ldoshev Q. Adabiyot o'qitishning ilmiy-nazariy asoslari. – Toshkent: O'qituvchi, 1996.
6. Husanboyeva Q. Adabiyot – ma'naviyat va mustaqil fikr shakllantirish omili. – Toshkent: Ma'naviyat, 2009.
7. Brookhart S.M. How to Create and Use Rubrics for Formative Assessment and Grading. – Alexandria, VA: ASCD, 2013.
8. OECD. PISA 2018 Assessment and Analytical Framework. – Paris: OECD Publishing, 2019.
9. Perignat E., Katz-Buonincontro J. STEAM in practice and research: An integrative literature review // Thinking Skills and Creativity. – 2019. – Vol. 31. – P. 31–43.